

GRÉCZI EMŐKE A GRAFIKA DICSŐSÉGÉRE

IA születésnap kötetek körülírják mindazt, amiért az ünnepezt „megérdemelte” az ajándékot: az írások egy része személyes, emberi és munkakapcsolatokról, a közös emlékekről szól, más részük szakmai, a szakterület, esetünkben a művészettörténet, azon belül a grafika története gazdagodik néhány újabb eszszével. A végére összeáll a kép: milyen állapotban lenne a művészettörténet, illetve a Magyar Nemzeti Galéria grafikai gyűjteménye Bajkay Éva nélkül: jóval szegényebb és kevesebb, mint amilyen vele, általa lett.

IAzonnal szinte érintetlen területre tévedt, amikor nyelvtudása okán a gyakornok Bajkay Évának kellett a Szovjetunióból megérkező, nyolcvan fölött járó Uitz Bélát kalauzolni Budapesten. Ebből ugyanis adódott, hogy Uitz műveinek hazahozatalában is szerepet kell vállalnia, ezzel pedig jött minden, ami avantgárd, a modern magyar művészet orosz és német kapcsolatai, olyan epizód, amelynek kutatása nem volt preferencia a hetvenes–nyolcvanas években. (A vele készült életútinterjú a *MúzeumCafé* 52. számában olvasható.) Ám mai tudásunkkal belátható, mennyire fontos volt megelőzni a műtárgypiacot, és amikor már nem tehetette, együtt mozgott vele, így nem került behozhatatlan hátrányba a műkereskedőkkel, műgyűjtőkkel szemben a hagyatékokért folytatott, a muzeológusok számára általában kilátástalan harcban. Bár könnyű dolga így sem volt. Hol külföldi közgyűjteményekkel szemben kellett felülkerekedni vagy osztozni, hol az örvendetesen gazdagodó vidéki (például pécsi) múzeummal szemben. Ahhoz, hogy azok a későbbi modern kiállítások létrejöhessenek (Bauhaus, Moholy-Nagy, Mattis-Teutsch, magyar Vadak stb.), fel kellett dúsítani az MNG gyűjteményét, és vissza kellett adni a grafika méltóságát. És ez az a kutatási terület, amely nemzetközi együttműködés nélkül nem reprezentálható Magyarországon, hiszen az életművek fontos darabjai szétszóródtak a fél világban, Oroszországtól az Egyesült Államokig. Bajkay Éva állhatatosságának és kapcsolatépítő képességének legutóbbi bizonyítéka az MNG Bauhaus-évfordulós *Absztrakt Revü* című kiállítása volt, amely éppúgy támaszkodott a Weininger-hagyatékból általa megszerzett művekre, mint a német kutató és kurátor, Hubertus Gafßnerrel való több évtizedes kapcsolatára.

IHa valaki pontosan fel tudná vázolni Bajkay Éva életművét, az Passuth Krisztina, egyike a hazai avantgárdkutatás négy „nagyasszonyának” (ahogy Botár Olivér

fel kellett dúsítani az MNG gyűjteményét, és vissza kellett adni a grafika méltóságát

A pályatárs hangsúlyozza, hogy Bajkay Éva két nyelv (orosz, német) és a grafikai technikák tökéletes ismeretével vágott bele a kutatásba, amelynek lényege, hogy az avantgárd története a művészkapcsolatok felvázolásával írható le.

is kiemeli a kötet előszavában), akik közül Körner Éva és Szabó Júlia sajnos már nincs köztünk. A pályatárs hangsúlyozza, hogy Bajkay Éva két nyelv (orosz, német) és a grafikai technikák tökéletes ismeretével vágott bele a kutatásba, amelynek lényege, hogy az avantgárd története a művészkapcsolatok felvázolásával írható le, így nélkülözhetetlen a külföldi archívumokkal való együttműködés, ami számtalan felfedezéshez, az egyes életművek új megvilágításba helyezéséhez vezetett.

grafikával
foglalkozni
rendkívül hálátlan
dolog, mégis
megéri

- ¶ Hessky Orsolya és Zsákovics Ferenc, az MNG grafikai osztályának két munkatársa, azaz az ünnepelt tanítványai érdekes felütéssel kezdik írásukat: grafikával foglalkozni rendkívül hálátlan dolog, mégis megéri. Amellett, hogy a papíralapú művek kutatása rendszerint a háttérbe szorul, és kilátástalannak tűnik e helyzet megváltoztatása, a művek kiállítása egyébként is problematikus, a közönség sem feltétlenül fogékony rá. Ugyanakkor kiegészítik Passuth Krisztina írását azokkal a kutatásokkal és kiállításokkal, amelyek nem az avantgárdhoz kapcsolódtak, valamint a gyűjtemény gyarapításának fontosabb részleteivel. Betekintést nyújtanak a gyűjtemény elmúlt évtizedeibe, felsorolják, kik azok a gyűjtők, örökösök, kutatók az intézményen belül és kívül, akik közvetlenül részt vettek a Bajkay vezette osztály munkájában.
- ¶ A tanulmányok a továbbiakban kevésbé személyes jellegűek, inkább arra a területre vonatkoznak, amely minden szerzőt összeköt egymással, de leginkább Bajkay Évával: a grafika. A kötet lehetővé tette azt, amit a hazai folyóirat- és könyvkiadás nemigen: olyan életművek elemzése, bemutatása vált lehetségessé, amelyekről méltatlanul kevés publikáció látott eddig napvilágot, illetve jól ismertnek gondolt életművek elhanyagolt részletei tárulnak fel a szerzők jóvoltából.
- ¶ A legterjedelmesebb írás Földi Eszteré, aki gyakorlatilag egy kismonográfiát hozott a kötetbe Helbing Ferencről. Egy végtelenül ambiciózus, nyomdászként induló emberről van szó, aki minden létező módját megragadta a felemelkedésnek. A „boldog békeidők” a magyar kapitalizmus aranykorát hozták, de hogy mindez miként jelenik meg a magyar grafika történetében, milyen lehetőségeket kínált a kereskedelmi grafika, amit az akadémiai képzettségű

(Bortnyik Sándor) Van Eyck-Bernáth Aurél: Házaspár melankóliával, 1953-54
Magyar Nemzeti Galéria

Helbing Ferenc: A világháború képes krónikája (címlapterv), 1914
Magyar Nemzeti Galéria

képzőművészek nem tartottak rangjukhoz méltónak, arról még bőségesen lehetne értekezni. Naptárak, plakátok, fejlécek, emblémák, hirdetések, kiadványok tervezése adott anyagi biztonságot és ismertséget ahhoz, hogy Helbing művészként, litográfusként is megmérettesse magát. Területe mesterévé vált, az Iparművészeti Iskola tanáraként, majd igazgatójaként már a grafikai oktatás átalakításában játszott szerepet, Horthy idején pedig kultúrpolitikai tényező, számtalan döntéshozó szervezet tagja vagy vezetője, a politikai, katonai és egyházi elit társasági eseményeinek szereplője. Alkotóként egyházi és állami megrendeléseket teljesített, de csak a legfontosabbakat: a lillafüredi Palotaszállóba és a Gellért-hegyi Sziklakápolnába tervezett ablakokat, miközben folyamatosan jobbra kormányozta magát – ennek megfelelően (?) szegényen és elfeledve hunyt el 1958-ban. Bár Helbing elsősorban a grafikának éppen abban a szegletében volt a legjobb, ahol az alkotó neve mellőzött, megváltoztatta a művészeti grafikai pozícióját, így művészek több generációját nevelte, ám a művészettörténet elengedte – egészen eddig a publikációig.

¶ Gergely Mariann Huszár *Vilmos és a De Stijl* című írásában a művész 1917 és 1922 közötti éveinek jól vagy alig dokumentált alkotásait elemzi, és leginkább azt a kontextust fogalmazza meg, amelyben Huszár megmérettetett, Mondrian és Doesburg véleményét tükrözve. Hogy az előbbi óvatos, az utóbbi egyértelmű elismerése mit jelentett, azt Huszárnak a folyóirat működésében játszott szerepe igazolja. Sok a kérdés még Huszár életműve körül, de lényegesen többet tudunk róla, mint a Bauhaus környezetéhez tartozó Sebők Istvánról, akinek pályája Hubertus Gafner írásának tárgya. Sebők a színházépítéssel megújítójaként lépett fel, elsősorban az újszerű (avantgárd) tánc- és mozgásszínházi előadásokra alkalmas, sőt azokkal együttműködő színpadot és technikát álmodott meg. És amiért a szerző multimédia-művészként említi Sebőköt: az addig nem megszokott mozgásokra képes színpadok háttérébe vetítéseknek helyet adó, fényjátékokra képes háttereket tervezett Gropius Totális színháza számára. Noha a tervek a válság okán nem valósulhattak meg, hasonló elvek alapján folytatta

A kötet lehetővé tette azt, amit a hazai folyóirat- és könyvkiadás nemigen: olyan életművek elemzése, bemutatása vált lehetségessé, amelyekről méltatlanul kevés publikáció látott eddig napvilágot, illetve jól ismertnek gondolt életművek elhanyagolt részletei tárulnak fel a szerzők jóvoltából.

Bár Helbing elsősorban a grafikának éppen abban a szegletében volt a legjobb, ahol az alkotó neve mellőzött, megváltoztatta a művészeti grafikai pozícióját, így művészek több generációját nevelte, ám a művészettörténet elengedte – egészen eddig a publikációig.

a munkát Harkovban, végül 1941-ben a kommunista rendszer támogatóját kémkedés vádjával letartóztatták és kivégezték a Szovjetunióban.

¶ A Korszerűsített klasszikusokat lehet tekinteni Bortnyik Sándor művészete színfoltjának, érdekes epizódjának vagy mélypontjának – nem ő volt az egyetlen, aki az ötvenes évek első felében kivetkőzött magából, egy kicsit bepesztizva minden értéket, amit korábban létrehozott. A témát Bakos Katalin dolgozta fel, kitérve néhány lehetséges „megfejtésre” a sorozatot illetően. Valóban zavarba ejtő, hogy az egyik legnagyobb modernista hogyan tör pálcát a modernizmus felett, és attól még szomorúbb, hogy mindezt kellő hatalommal a birtokában teszi. A művészetről, művészeti feladatokról, formáról és mondanivalóról való gondolkodásmódját feljegyzésekben is megörökítő Bortnyik talán annak a feladatnak a végrehajtását odázta el, amelyet önként és látszólag lelkesen elvállalt, de megoldani – mármint a szocialista realista festészetet – minden virtuozitása ellenére sem tudta. Ügyes kezéből paródiákra, tanmesékre futotta.

zavarba ejtő, hogy az egyik legnagyobb modernista hogyan tör pálcát a modernizmus felett, és attól még szomorúbb, hogy mindezt kellő hatalommal a birtokában teszi

¶ A kötet tanulmányai szűk négyszáz évet tekintenek át Cornelis van Dalentől (Kelényi György) az Egri Akvarell Biennáléig (Csizmadia Krisztina). Esik szó Magyar Lajos székely litográfusról (Murádin Jenő), Zichy Mihály Faust-illusztrációiról (Hessky Orsolya), Wilhelm Leibl (Gonda Zsuzsa) és Fónyi Dománovits József (Tokai Gábor) grafikáiról, Lechner Ödön értékeléséről (Róka Enikő), az UME és a Hagenbund kapcsolatáról (Kapócsy Anna), Vértess Marcell Dancing mappájáról (F. Dózsa Katalin), Rados Ernő műkereskedőről (Zsákovics Ferenc). Epizódok a magyar grafika- és gyűjtéstörténetből, változatosan, színesen és alaposan. Éppen úgy, ahogyan Bajkay Éva kutatott, gyűjtött és szervezett az elmúlt ötven évben attól a pillanattól kezdve, amikor 1969-ben megérkezett a Magyar Nemzeti Galéria grafikai gyűjteményébe.

„Bátran megnyitni a művészettörténet kapuit”

Tanulmánykötet Bajkay Éva 75. születésnapjára

Összeállította és szerkesztette: Földi Eszter és Hessky Orsolya

Szép művészeti Múzeum–Magyar Nemzeti Galéria, 2018

(Bortnyik Sándor) Leonardo-Egry József: *Liza a Balatonnál*, 1953–1954
Magyar Nemzeti Galéria

